DOMSTOLENS DOM (Sjette Afdeling)
9. januar 1997 *

I sag C-383/95,

angående en anmodning, som Nederlandenes Hoge Raad i medfør af protokollen af 3. juni 1971 vedrørende Domstolens fortolkning af konventionen af 27. september 1968 om retternes kompetence og om fuldbyrdelse af retsafgørelser i borgerlige sager, herunder handelssager, har indgivet til Domstolen for i den for nævnte ret verserende sag,

Petrus Wilhelmus Rutten

mod

Cross Medical Ltd,

at opnå en præjudiciel afgørelse vedrørende fortolkningen af artikel 5, nr. 1, i konventionen af 27. september 1968 (EFT 1978 L 304, s. 17), som ændret ved konventionen af 9. oktober 1978 om Kongeriget Danmarks, Irlands og Det Forenede Kongerige Storbritannien og Nordirlands tiltrædelse (EFT L 304, s. 1, og — den ændrede tekst — s. 77), ved konventionen af 25. oktober 1982 om Den Hellenske Republiks tiltrædelse (EFT L 388, s. 1) og ved konventionen af 26. maj 1989 om Kongeriget Spaniens og Den Portugisiske Republiks tiltrædelse (EFT L 285, s. 1),

har

* Processprog: nederlandsk.

DOMSTOLEN (Sjette Afdeling)

sammensat af afdelingsformanden, G. F. Mancini, og dommerne J. L. Murray, C. N. Kakouris, H. Ragnemalm og R. Schintgen (refererende dommer),

generaladvokat: F. G. Jacobs
justitssekretær: R. Grass,

efter at der er indgivet skriftlige indlæg af:

— P. W. Rutten ved advokat P. Garretsen, Haag

— den tyske regering ved afdelingschef J. Pirrung, Forbundsjustitsministeriet, som befuldmægtiget

— Kommissionen for De Europæiske Fællesskaber ved P. van Nuffel, Kommissionens Juridiske Tjeneste, som befuldmægtiget,

på grundlag af den refererende dommers rapport,

og efter at generaladvokaten har fremsat forslag til afgørelse den 24. oktober 1996,

afsagt følgende

Dom

1 Ved dom afsagt den 1. december 1995, indgået til Domstolen den 7. december 1995, har Nederlandenes Hoge Raad i medfør af protokollen af 3. juni 1971

vedrørende Domstolens fortolkning af konventionen af 27. september 1968 om retternes kompetence og om fuldbyrdelse af retsafgørelser i borgerlige sager, herunder handelssager (EFT 1978 L 304, s. 17), som ændret ved konventionen af 9. oktober 1978 om Kongeriget Danmarks, Irlands og Det Forenede Kongerige Storbritannien og Nordirlands tiltrædelse (EFT L 304, s. 1, og — den ændrede tekst — s. 77), ved konventionen af 25. oktober 1982 om Den Hellenske Republiks tiltrædelse (EFT L 388, s. 1) og ved konventionen af 26. maj 1989 om Kongeriget Spaniens og Den Portugisiske Republiks tiltrædelse (EFT L 285, s. 1, herefter »konventionen«), forelagt tre præjudicielle spørgsmål om fortolkningen af konventionens artikel 5, nr. 1.

2 Spørgsmålene er blevet rejst under en sag, som føres mellem en nederlandsk statsborger, P. W. Rutten, der har bopæl i Hengelo (Nederlandene), og et engelsk selskab, Cross Medical Ltd, der har hjemsted i London, i anledning af arbejdsgiverens ophævelse af P. W. Rutten's arbejdskontrakt.

3 Det fremgår af hovedsagens akter, at P. W. Rutten den 1. august 1989 blev ansat af Cross Medical BV, et nederlandsk selskab med hjemsted i Nederlandene, som er et datterselskab af Cross Medical Ltd.

4 Den 31. maj 1990 blev arbejdskontrakten mellem parterne bragt til ophør på grund af Cross Medical BV's økonomiske vanskeligheder. P. W. Rutten blev derefter ansat hos Cross Medical Ltd fra den 1. juni 1990.

5 Det er oplyst, at P. W. Rutten udførte sit arbejde for de to arbejdsgivere ikke alene i Nederlandene, men også — i ca. en tredjedel af arbejdstiden — i Det Forenede Kongerige, Belgien, Tyskland og USA. Han udførte sit arbejde fra et kontor på sin bopæl i Hengelo, og han vendte tilbage hertil efter hver forretningsrejse. Cross Medical Ltd udbetalte hans løn i pund sterling.

6 Cross Medical Ltd afskedigede P. W Rutten med virkning fra den 1. oktober 1991, og P. W. Rutten anlagde den 19. juni 1992 sag mod selskabet ved Kantonrechter, Amsterdam, med påstand om betaling af ikke udbetalte lønbeløb og andre beløb i forbindelse hermed.

7 Kantonrechter, Amsterdam, erklærede sig kompetent til at påkende sagen, men afgørelsen herom blev af Cross Medical Ltd indbragt for Rechtbank, Amsterdam, som ophævede Kantonrechter's dom.

8 P. W. Rutten indgav herefter kassationsanke til Nederlandenes Hoge Raad.

9 Hoge Raad fandt det tvivlsomt, hvorledes konventionens artikel 5, nr. 1, skulle fortolkes og forelagde derfor Domstolen følgende tre præjudicielle spørgsmål:

»1) Efter hvilke kriterier skal det — i tilfælde hvor en arbejdstager til opfyldelse af en arbejdskontrakt udfører sit arbejde i mere end ét land — afgøres, om arbejdstageren sædvanligvis udfører sit arbejde i et af de pågældende lande i Bruxelles-konventionens artikel 5, nr. 1's forstand?

2) Er det i denne forbindelse af afgørende betydning eller har det også betydning, om arbejdstageren har den største del af sin arbejdstid i ét af de pågældende lande eller har en større del af sin arbejdstid i ét af de pågældende lande end i det andet land eller de andre lande?

3) Har det i denne forbindelse også betydning, om arbejdstageren har bopæl i et af disse lande, hvor han også har et kontor, hvorfra han forbereder eller tilrettelægger den virksomhed, han skal udføre uden for det pågældende land, og hvortil han vender tilbage efter hver rejse i udlandet i forbindelse med sit arbejde?«

10 Med disse tre spørgsmål, som findes at måtte behandles under ét, har den forelæggende ret i det væsentlige anmodet Domstolen om at træffe afgørelse om fortolkningen af udtrykket det »sted ... hvor arbejdstageren sædvanligvis udfører sit arbejde« i konventionens artikel 5, nr. 1, anden sætning, for så vidt angår tilfælde, hvor en arbejdskontrakt opfyldes i mere end én kontraherende stat.

11 Med henblik på besvarelsen af spørgsmålene bemærkes indledningsvis, at konventionens artikel 5, nr. 1 — som en undtagelse fra det almindelige princip i konventionens artikel 2, stk. 1, om, at retterne i den kontraherende stat, på hvis område sagsøgte har bopæl, har kompetencen — indeholder følgende bestemmelse:

»En person, der har bopæl på en kontraherende stats område, kan sagsøges i en anden kontraherende stat:

1) i sager om kontraktforhold, ved retten på det sted, hvor den pågældende forpligtelse er opfyldt eller skal opfyldes; i sager vedrørende individuelle arbejdskontrakter, er dette sted der, hvor arbejdstageren sædvanligvis udfører sit arbejde; hvis arbejdstageren ikke sædvanligvis udfører sit arbejde i et bestemt land, kan arbejdsgiveren ligeledes sagsøges ved retten på det sted, hvor den virksomhed, som har antaget arbejdstageren, er eller var beliggende.«

12 Endvidere bemærkes, at det følger af fast retspraksis (jf. særlig dom af 13.7.1993, sag C-125/92, Mulox IBC, Sml. I, s. 4075, præmis 10), at Domstolen principielt anlægger en selvstændig fortolkning af de i Bruxelles-konventionen benyttede begreber, således at konventionen får fuld retsvirkning under hensyn til formålene med EØF-traktatens artikel 220, som konventionen er udstedt til gennemførelse af.

13 En sådan selvstændig fortolkning er den eneste, der kan sikre en ensartet anvendelse af konventionen, som navnlig har til formål at gennemføre en harmonisering af de kontraherende staters regler om retternes kompetence, således at det i videst muligt omfang undgås, at flere retsinstanser har kompetence til at pådømme tvister, der udspringer af samme retsforhold, samt at styrke retsbeskyttelsen af de i Fællesskabet bosiddende personer, således at såvel sagsøgeren let kan afgøre, ved hvilken ret han kan anlægge sag, som sagsøgte med rimelighed kan forudse, ved hvilken ret han kan blive sagsøgt (jf. Mulox-dommen, præmis 11).

14 Det må endvidere konstateres, at Domstolen i sin dom i sagen Mulox IBC, jf. ovenfor, allerede har truffet afgørelse om fortolkningen af Bruxelles-konventionens artikel 5, nr. 1, i den affattelse, der var gældende forud for ændringen ved konventionen af 26. maj 1989, jf. ovenfor (herefter »San Sebastian-konventionen«).

15 I Mulox-dommen fastslog Domstolen, at artikel 5, nr. 1, skulle fortolkes således, at opfyldelsesstedet for den relevante forpligtelse i forbindelse med arbejdskontrakter skulle fortolkes således, at det i bestemmelsens forstand betegner det sted, hvor arbejdstageren faktisk udfører den med arbejdsgiveren aftalte virksomhed, og at dette sted for det tilfælde, at arbejdstageren udfører sit arbejde i mere end én kontraherende stat, er det sted, hvor eller hvorfra arbejdstageren hovedsagelig opfylder sine forpligtelser over for arbejdsgiveren (præmis 20 og 26).

16 Til støtte for denne fortolkning udtalte Domstolen for det første (jf. Mulox-dommens præmis 17), at begrundelsen for den specielle kompetenceregel i Bruxelles-konventionens artikel 5, nr. 1, er, at der af retsplejehensyn består en særlig snæver forbindelse mellem retstvisten og den instans, der skal påkende den (jf. dom af 26.5.1982, sag 133/81, Ivenel, Sml. s. 1891, og af 15.1.1987, sag 266/85, Shenavai, Sml. s. 239), og at retten på det sted, hvor arbejdstagerens forpligtelse til at udføre det aftalte arbejde skal opfyldes, er det mest hensigtsmæssige værneting for tvister, som arbejdskontrakten kan give anledning til (jf. Shenavai-dommen og dom af 15.2.1989, sag 32/88, Six Constructions, Sml. s. 341).

17 Domstolen udtalte for det andet (jf. Mulox-dommens præmis 18 og 19), at Bruxelles-konventionens artikel 5, nr. 1, for så vidt angår arbejdskontrakter skal fortolkes under hensyn til, at den part, som ud fra en social betragtning må anses for at være den svageste part i kontraktforholdet, i dette tilfælde arbejdstageren, indrømmes en passende beskyttelse (jf. dommene i sagerne Ivenel og Six Constructions, ovenfor), og at en sådan beskyttelse bedst opnås, hvis sager vedrørende en arbejdskontrakt henføres under retternes kompetence på det sted, hvor arbejdstageren opfylder sine forpligtelser over for arbejdsgiveren, idet arbejdstageren på dette sted med de mindste omkostninger kan anlægge sag eller varetage sine interesser som sagsøgt.

18 Domstolen udtalte for det tredje (jf. Mulox-dommens præmis 21 og 23), at i tilfælde hvor arbejdet udføres i mere end én kontraherende stat, er det væsentligt at undgå, at der opstår flere værneting, således at man modvirker risikoen for indbyrdes uforenelige afgørelser, og at man letter anerkendelse og fuldbyrdelse af retsafgørelser uden for den stat, hvor de er afsagt (jf. også dom af 11.1.1990, sag C-220/88, Dumez France og Tracoba, Sml. I, s. 49, præmis 18). Heraf følger, at bestemmelsen i Bruxelles-konventionens artikel 5, nr. 1, ikke kunne fortolkes således, at den tillægger retterne i hver kontraherende stat, på hvis område arbejdstageren udfører en del af sit arbejde, en konkurrerende kompetence.

19 Denne praksis findes imidlertid også at være af betydning for fortolkningen af konventionens artikel 5, nr. 1, som ændret ved San Sebastian-konventionen, der finder anvendelse i hovedsagen.

20 Som Domstolen har udtalt i dom af 29. juni 1994 (sag C-288/92, Custom Made Commercial, Sml. I, s. 2913, præmis 25), var den specielle kompetenceregel for arbejdskontrakter, som ved San Sebastian-konventionen blev indføjet i Bruxelleskonventionens artikel 5, nr. 1, allerede anerkendt i kraft af den fortolkning, Domstolen havde anlagt i sin praksis. I denne sammenhæng fremgår det af den rapport om San Sebastian-konventionen, der blev udarbejdet af de Almeida Cruz, Desantes Real og Jenard (EFT 1990 C 189, s. 35, jf. s. 44 og 45), at man med den nye

affattelse af konventionens artikel 5, nr. 1, ikke alene ville tage hensyn til ordlyden af artikel 5, nr. 1, i Lugano-konventionen af 16. september 1988 om retternes kompetence og om fuldbyrdelse af retsafgørelser i borgerlige sager, herunder handelssager (EFT L 319, s. 9), som på sin side er inspireret af den fortolkning, Domstolen har anlagt i Ivenel- og Shenavai-dommene, men at man også fandt det nødvendigt at sikre arbejdstageren en passende beskyttelse i overensstemmelse med Domstolens udtalelser i Six Constructions-sagen.

21 Under disse omstændigheder er der ved den ændring af affattelsen af artikel 5, nr. 1, som er sket ved San Sebastian-konventionen, ikke alene ikke grebet ind i berettigelsen af og formålet med Bruxelles-konventionens artikel 5, nr. 1, men tillige har formålet med den nye affattelse af bestemmelsen som følge af San Sebastian-konventionens ikrafttræden netop været at befæste den fortolkning, Domstolen havde anlagt af artiklen for så vidt angår arbejdskontrakter.

22 Heraf følger med henblik på fortolkningen af udtrykket det »sted ... hvor arbejdstageren sædvanligvis udfører sit arbejde« i konventionens artikel 5, nr. 1, som ændret ved San Sebastian-konventionen, at der under omstændigheder, hvor arbejdstageren, som i det konkrete tilfælde i hovedsagen, udfører sin virksomhed i mere end én kontraherende stat, skal lægges vægt på Domstolens hidtidige praksis ved fastlæggelsen af det sted, sagen har den væsentligste tilknytning til, samtidig med at der tages behørigt hensyn til ønsket om at sikre arbejdstageren, som den svageste part i kontrakten, en passende beskyttelse.

23 Når der er tale om en arbejdskontrakt, som opfyldes på flere kontraherende staters område, skal konventionens artikel 5, nr. 1, som ændret ved San Sebastian-konventionen, imidlertid — i betragtning af de tvingende hensyn, der er nævnt i foregående præmis — forstås således, at bestemmelsen tager sigte på det sted, hvor arbejdstageren har etableret det faktiske midtpunkt for sin erhvervsudøvelse, og hvor eller hvorfra han faktisk i det væsentlige opfylder sine forpligtelser over for arbejdsgiveren.

24 Dels er det således på dette sted, arbejdstageren med de mindste omkostninger kan anlægge retssag mod sin arbejdsgiver eller varetage sine interesser som sagsøgt, dels er retten på dette sted bedst placeret og dermed bedst i stand til at afgøre tvisten vedrørende arbejdskontrakten.

25 Med henblik på den konkrete fastlæggelse af dette sted — som skal foretages af den nationale ret ud fra de faktiske omstændigheder i den konkrete sag for retten — skal der tages hensyn til den omstændighed, der er oplyst at foreligge i hovedsagen, at arbejdstageren har udøvet næsten to tredjedele af sin erhvervsmæssige virksomhed i en kontraherende stat — mens den resterende del af arbejdsydelsen er udført i flere forskellige lande — og at arbejdstageren i den pågældende kontraherende stat har et kontor, hvorfra han har tilrettelagt sit arbejde for arbejdsgiveren, og hvortil han er vendt tilbage efter hver forretningsrejse i udlandet.

26 I en situation som den, der foreligger i hovedsagen, er det således på dette sted, arbejdstageren har etableret det faktiske midtpunkt for sin virksomhed i henhold til arbejdskontrakten med arbejdsgiveren. Dette sted må derfor med henblik på anvendelsen af konventionens artikel 5, nr. 1, som ændret ved San Sebastian-konventionen, antages at udgøre det sted, hvor arbejdstageren sædvanligvis udfører sit arbejde.

27 Herefter skal spørgsmålene besvares med, at konventionens artikel 5, nr. 1, som ændret ved San Sebastian-konventionen, skal fortolkes således, at det sted, hvor arbejdstageren sædvanligvis udfører sit arbejde, for det tilfælde at arbejdstageren til opfyldelse af en arbejdskontrakt udfører sit arbejde i mere end én kontraherende stat, i bestemmelsens forstand er det sted, hvor arbejdstageren har etableret det faktiske midtpunkt for sin erhvervsudøvelse. Med henblik på den konkrete fastlæggelse af dette sted skal der tages hensyn til den omstændighed, at arbejdstageren har størstedelen af sin arbejdstid i en af de kontraherende stater, hvor han har et kontor, hvorfra han tilrettelægger sin virksomhed for arbejdsgiveren, og hvortil han vender tilbage efter hver forretningsrejse i udlandet.

Sagens omkostninger

28 De udgifter, der er afholdt af den tyske regering og af Kommissionen for De Europæiske Fællesskaber, som har afgivet indlæg for Domstolen, kan ikke erstattes. Da sagens behandling i forhold til hovedsagens parter udgør et led i den sag, der verserer for den nationale ret, tilkommer det denne at træffe afgørelse om sagens omkostninger.

På grundlag af disse præmisser

kender

DOMSTOLEN (Sjette Afdeling)

vedrørende de spørgsmål, der er forelagt af Nederlandenes Hoge Raad ved dom af 1. december 1995, for ret:

Artikel 5, nr. 1, i konventionen af 27. september 1968 om retternes kompetence og om fuldbyrdelse af retsafgørelser i borgerlige sager, herunder handelssager, som ændret ved konventionen af 26. maj 1989 om Kongeriget Spaniens og Den Portugisiske Republiks tiltrædelse, skal fortolkes således, at det sted, hvor arbejdstageren sædvanligvis udfører sit arbejde, for det tilfælde at arbejdstageren til opfyldelse af en arbejdskontrakt udfører sit arbejde i mere end én kontraherende stat, i bestemmelsens forstand er det sted, hvor arbejdstageren har etableret det faktiske midtpunkt for sin erhvervsudøvelse. Med henblik på den konkrete fastlæggelse af dette sted skal der tages hensyn til den omstændighed, at arbejdstageren har størstedelen af sin arbejdstid i en af de kontraherende stater, hvor han har et kontor, hvorfra han tilrettelægger sin virksomhed for

arbejdsgiveren, og hvortil han vender tilbage efter hver forretningsrejse i udlandet.

Mancini Murray Kakouris

Ragnemalm Schintgen

Afsagt i offentligt retsmøde i Luxembourg den 9. januar 1997.

R. Grass
Justitssekretær

G. F. Mancini
Formand for Sjette Afdeling